

NERIJUS STASIULIS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Lietuva
Vilnius Gediminas Technical University, Lithuania

DĖL M. HEIDEGGERIO VEIKALO *BŪTIS IR LAIKAS* VERTIMO

Concerning Translation of Heidegger's „Being and Time“

SUMMARY

The article discusses some issues on the Lithuanian translation of Heidegger's *Being and Time* by Tomas Kačerauskas and reviewed by Mintautas Gutauskas. The article focuses on the translator's and reviewer's disagreement concerning appropriate translation of the fragments related to the Greek sources of modern technology. Its aim is not a critique of the translator's version and an advocacy for the reviewer. The aim is the manifestation of an incommensurability between the potential richness of possible translations and the essential poverty of its real version.

SANTRAUKA

Straipsnyje svarstome filosofinio – ir ypač haidegeriškojo – teksto vertimo problematiką diskusijos dėl Tomo Kačerausko atlikto *Būties ir laiko* vertimo į lietuvių kalbą kontekste. Stengiamės apmąstyti šį vertimą grindžiančios interpretacijos prielaidas, lygindami jas su Mintauto Gutausko pateiktą šio vertimo recenziją grindžiančiomis mąstymo prielaidomis. Aptariame šių prielaidų skirtumo prigimtį. Šį aptarimą deriname su Heideggerio mąstymo esminių bruožų – ypač jo santykio su technikos fenomenu bei su graikiškuoju moderniosios technikos, arba techninės modernybės, pagrindu požiūriu – pristatymu bei Heideggerio tekstų tinkamo vertimo galimybes sąlygų apmąstymu. Siekiame ne tiek pateikti, kritikuoti ar ginti tam tikrus vertinius, kiek parodyti vertimo galimybes esminį turtingumą ir jo tikrovės esminį skurdą.

Tas pats vyras turi mokėti gaminti /gimdyti (poiein) tragedijas ir komedijas, o tragedijos gamybos/gimdymo technė įvaldęs žmogus pagamins/pagimdys ir komedią.¹

Platonas, *Puota* (223d)

ĮVADAS

Šiam pasvarstymui suteikė proga lietuviškojoje akademinėje aplinkoje kilęs *nesutarimas* dėl Heideggerio filosofijos įkalbinimo lietuviškai, kuriame pagrin-

RAKTAŽODŽIAI: *Būtis ir laikas*, Heideggeris, *ousia*, recenzija, vertimas.

KEY WORDS: *Being and Time*, Heidegger, *ousia*, review, translation.

dinių oponentų vaidmenis įkūnija viso veikalo *Būtis ir laikas* pirmojo vertimo autorius Tomas Kačerauskas (Heidegger 2014) ir jo recenzentas Mintautas Gutauskas (2016). Šis ir įkūrė poleminę ugnį, nes, jo požiūriu, „[šito veikalo] vertimas veikia panašus į karo lauką, kuriame nuostoliai yra neišvengiami, o pergale žaizdota ir trapi“ (Gutauskas 2016: 184). Iš pirmo žvilgsnio tokia laikysena tinkama, nes pačioje aptariamojoje filosofijoje *polemos* teigiama esant būties atvėrimo būdą, o kovos nusilpimas esą reiškia ir dieviškumo pasitraukimą. Tačiau tiek sureikšminti karinį momentą, tiek jį užmiršti būtų kraštutinumai; nepamiršdamas būties *polemiškumo*, Heideggeris siekia priminti ir *polemos* būtiškumą (plg.

Heidegger 2014). Tik išaknytumas būtyje įgalintų kovos patosą jo esmės požiūriu virsti ne vienu iš griovimo pavidalų, o *praregos* (Augenblick, Lichtung) būdu, prošvaiste. Mąstymas būtinais yra kova, bet – tik tada, jeigu pataikome pasirinkti sunkų vidurio kelią (plg. Stasiulis 2014: 27–32) – jis yra būties saugojimo kova.

Čia pateikiamo pamąstymo nevertėtų laikyti *Būties ir laiko* konkretaus vertimo recenzija. Veikia reaguojant į vertimą ir jau pasirodžiusią jo recenziją, atkreipiame dėmesį tiek į jų prielaidas, tiek į paties jų sandūroje paryškėjusio teorinio bei praktinio skirtumo kilmę. Viliamės, kad taip svarstydami prisidėsime ne tik prie karo ugnies, bet ir šventosios ugnies kūrenimo.

KAIP GALIMAS INDUSTRIŠNIS BŪTIES IR LAIKO VERTIMAS?

Tomo vertimas suprastinas kaip *Būtis ir laiko* aiškinimas jo plėtojamo kūrybos visuomenės projekto (plačiau: Stasiulis 2015) ir veikalo *Kūrybos visuomenė* minčių kontekste (plg. Kačerauskas 2014 ir kt.; Vėželis 2015: 83)². Pažiūrėkime, kuo grindžiamas Mintauto recenzijoje dėstomas įsitikinimas, kad tai nėra tinkamas Heideggerio mąstymo interpretavimo būdas (Mintautas 2016: 190, n. 9). Mintauto sampratos aptarimą suderinime su keletu pagrindinių Heideggerio terminų – *Da*, *Dasein*, *Befindlichkeit* – ir jų galimų vertimų aptarimu.

Pabrėžkime, pirma, kad veikalas kykla perimant Kanto ontologijos (neredukuojant jo filosofijos į vėliau išrastą „epistemologiją“) esminį momentą – trijų kritikų vienumą, pasirodantį dėl telkiančio vaizdinio „Aš mąstau“, dėl jus-

lumą, intelektą (kategorijas bei logiką) ir protą vienijančios sprendimo galios. Egzistencialai – kitaip, nei taria Gutauskas³, – nesusiję su skirtimi tarp „gamtamokslio pažinimo“ ir „žmogaus egzistencijos“; bet kuris egzistencialas – *Vorhandenheit*, *Dasein*, *Zuhandenheit* et al. – turi reikalą su *ontologija*, aprašo būties atvėrimo būdą(-us) (žodeliu *Da* jis/jie kaip tik ir įvardijami).

Tad, antra, galbūt *Dasein* terminą suprasti daug geriau yra nurodant jo *būdvardiškumą*, užuot rinkusis tarp jo daiktavardiškų ar veiksmavardiškų ypatybių: *Dasein* yra (ne „žmogus“ ar „ne žmogus“, ne „laikiška egzistencija“ ar „stabilus objektas“, o) charakteristika. Šiuo požiūriu tinkamesnis *Dasein* vertimas, matyt, būtų – buvimas, o ne – būtis, nes pirmasis labiau tinka įvardyti charakteristiką.

Trečia, tai, ką reiškia *Da*, atveriamas haidegeriškai apmąstyto sprendimo galios (kitaip vadinamos būties atvėrimu), paprasčiausia paaiškinti nurodant sprendžiamą ontologinę problemą. Tai jau graikų kelta *ousia* problema, ir du veikalo rašymo metu rūpintys galimi *ousia* atvėrimo būdai – stengdamiesi nevartoti haidegeriškų terminų, juos pamėginkime įvardyti kaip „paviršutinesnį“ ir „pamatiškesnį“. T. y. vienas iš eksplikuojamų *ousia* (arba *Da*) atvėrimo būdų (*Zuhandenheit*) yra pamatiškesnis už kitą (*Vorhandenheit*), o šis kitas tegali būti išvestas iš pirmojo, bet pirmasis taip pat pasirodo tik per šį kitą, ir todėl šisai pirmąjį – pamatiškesnįjį – gali užgožti, o šitaip pamiršamas pamatiškesniojo ir paviršutinesniojo susietumas ir jų skirtis radikalizuojasi, prisimenant vien tik *Vorhandenheit*. Būtent šis radikalizavimas – o ne pati skirtis! – veda prie paviršutiniškosios *Zuhandenheit* užmaršties. Ir Heideggeris siūlo ne tai, kad būtų kreipiamasi nuo „objektiškumo“ prie „egzistenciškumo“. Ne, eksplikuodamas šį pamatiškesnį *Zuhandenheit* modusą bei jo ontologinį pirmumą, jis demonstruoja šios radikalizacijos (ir ja grįstos Gutausko daromos „egzistenciškumo-objektiškumo“ perskyros) nepagrįstumą⁴. *Vorhandenheit* parodomas kaip *Zuhandenheit* raiška. Įvairius su *Zuhandenheit*, t. y. vieninga sprendimo galia apskritai, kartu neatskiriamai esančius (*gleichursprünglich*) *Dasein* modusus (kaskart vis galimus suprasti dvejopai – „paviršutiniau“ ir „pamatiškiau“, radikalizuojant minėtąją skirtį arba ne) žodelis *Da* ir nusako: *Būtis ir laikas* yra šių *Da* modusų aprašymas.

Žinoma, pirmiausia veikale *Da* įvedamas parodant skirtį tarp (a) „paviršu-

tinesnio“ *ousia* moduso, istoriškai susijusio su minėtoju skirties radikalizavimu bei „pamatiškesnio“ moduso užmarštimi, – karteziškosios erdvės traktuotės – ir (b) haidegeriškosios erdvės (*Da*) atverties. Antroji yra pamatiškesnė už pirmąją (*Zuhandenheit* pamatiškesnis už *Vorhandenheit*), bet tai nėra alternatyvos: alternatyvos yra jų susietumo prisiminimas arba užmarštis⁵. Juk Heideggeris kaip tik ir nori parodyti *ousia* – taip pat ir „objekto“ – ontologinę kiltį/kilmę iš pamatiškesniojo *Da* ir pasilikimą išaknytam tame pamatiškesniajame.

1. Būtent todėl *Da* modusai gali būti ir yra eksplikuojami kreipiantis į graikiškąją – pirmiausia mūsų mąstymui artimesnę Aristotelio – filosofiją, kurioje *ousia* pirmąkart atveriamas tokiu būdu, kad vėliau taps galimas karteziškasis būties atvėrimas, bet kurioje dar nėra minėtojo skirties radikalizavimo, o tik jo tendencija. Eksplikuojant Aristotelio *ousia* mąstymo ontologines-istorines (parankiškas-ekstatiškai-laikiškąsias) prielaidas, dar nesant minėtojo radikalizavimo Aristoteliui duotas kaip „savaiame suprantamybės“, patekusias į jo mąstymą dėl jo priklausymo graikiškajam *Dasein*⁶, ir yra parodomas tosios „paviršutinesnės“ traktuotės priklausymas „pamatiškesnei“. *Zuhandenheit* ir laiko ekstazės eksplikuoja ir temizuoja Aristotelio entelechijos (formos) sampratos turinį (plg. Stasiulis 2016b: 251–253).

2. Nepakanka apie charakteristiką *Da*, remiantis tuo, kad „da“ reiškia „čia“, „čionai“, „ten“, „tenai“ ir žymi orientavimąsi erdvėje, pirmesnį už erdvės geometrizavimą (plg. Heidegger 2000: 158; Stasiulis 2014: 40), pasakyti tik tai, kad tai

nėra buvimas karteziškojoje trimatėje geometrinėje „abstrakčioje“ ir „reliatyvioje“ (kurioje visi taškai lygiaverčiai) erdvėje (arba postkarteziškojoje daugiamatėje). *Da* vokiečių kalboje yra ypač svarbus ir ypač įvairiaprasmiš deiktinis žodelis, kuris galbūt geriausiai parodo, kad „žodžio reikšmė yra jo vartojimas“ ir jį, priklausomai nuo situacijos, galima lietuvių kalboje versti įvairiškai – žodžiais „tuomet“, „tuo metu“, „tada“, „kadangi“, „kai“, „kuomet“ ir pan., jau nekalbant apie kitus atvejus, kai jis eina sudėtine sudurtinio žodžio dalimi arba dar kitų išraiškų dalimi. Būtent todėl jis tinka žymėti įvairiausiems (laikaerdviškos) ontologinės charakteristikos modusams⁷.

3. Pavyzdžiui, vienas iš tokių modusų, *Befindlichkeit*, aprašo tuos *Dasein* „erdviškumo“ (orientavimo aplinkoje, buvimo pasaulyje, pasaulišku, su pasauliu, savimi ir kitais) modusus, kurie prarandami *atskiriant* karteziškąją erdvę nuo jos *Zuhandenheit* pamato. Taigi aišku, kad šis buvimas, orientavimas erdvėje, erdviškumas yra ir laikiškas tikrąja ir visavertiškiausia⁸ to žodžio prasme⁹. Todėl žodis *Da*, *Dasein* kaip charakteristika ir gali savyje apimti ir *Seynsgeschichtlich* situacijos požiūriu reikalingas graikiškosios (bet ne tik) filosofijos kaip tokios „prielaidas“ ar „temas“. Juk vakarietiškas *Dasein*, neatskiriamas nuo vakarietiškosios daiktavardiškos, subjektinės gramatikos, tegali būti tas pats *ousia* mąstymas (plg. 1992: 361)¹⁰. Tiek graikiškoji ar heidegeriškoji būties, tiek technikos ar industrijos problema – tai viena ir ta pati *ousia* problema: *todėl* ir sakoma – ten pavojus, ten ir išsigelbėjimas. O toks buvimas *Da* yra visai kas kita, nei

kuklumo patoso kupinas „autentiškos egzistencijos“ išskirtinumas objektinės būties akivaizdoje.

Visuomenę ir kūrybingumą (plg. Stasiulis 2016a), kurioje ir kuriuo gyvename, kaip tik ir kildina *ousia*, ir tai yra pirminis fenomenas (*Da*), nuo kurio duoties turi prasidėti mąstymas, vykstantis kaip judesys „gilyn“ link jos ištakos ir „esmės“, todėl kūrybos visuomenės projektas – tinkama haidegeriškojo apmąstymo tema (plg. Stasiulis 2015: 17–18 ir toliau). Heideggerio vienas kertinių judesių – parodyti, kad jau graikai *ousia* atvėrė techniniu / poetiniu¹¹ / reikmeniniu / gamybiniu žodžiu. Būtent tinkama gamybos (kūrybos) ontologija ir yra šio mąstymo turinys. Tad galbūt Kačerausko užsiėmimas daug arčiau tiek pavojaus, tiek išsigelbėjimo, nei recenzijos tariama nekaltybė?

4. Panašu, kad „tiesioginio“ atitikmens lietuvių kalboje nei žodžiui *Da*, nei *Dasein*, nei *Befindlichkeit* ar kt. nėra. Tad galima versti arba ieškant „netiesioginės“, bet vis vien sinonimiška galimos laikyti išraiškos (pasitelkiant esamus, buvusius ar „savo kūrybos“, bet dalykui ištikimus ir todėl suprantamus žodžius), arba *Būtį ir laiką* versti tiesiog kiekviena jo skyrių ne tiek „verčiant“, kiek perrašant, tačiau taip, kad lietuviškasis mintį perrašantis tekstas atitiktų jos eigą, o lietuviškasis žodynas, kuriame jau žūt būtinai nebeieškoma vienas-prie-vieno atitikmenų originaliems terminams, skyrių ir poskyrių mintis dėstyti taip aiškiai ir riškiai, kaip tai daroma ir originale. Toks pasirinkimas patenkintų du galimus kitame skyriuje aptariamus požiūrius į vertimą.

KAIP VERSTI BŪTĮ IR LAIKĄ?

Išskirkime du požiūrius į (filosofinio) teksto vertimą. Pirmasis (1) tiesiog teigtų, jog verčiantysis tekstas turi atitikti verčiamąjį tekstą, o vertimo orientyras pirmiausia būtų užsienio kalbos nemokantis skaitytojas, šiuo jam prieinamu būdu susipažįstantis su tuo, kas rašoma originale. Antrasis požiūris (2) pabrėžtų vertimo atitikimą originalaus teksto *minčiai* ir teiktų jai pirmenybę prieš originalaus teksto raidę. Nors pirmasis ir antrasis požiūriai gali visiškai neprieštarauti kits kitam ir netgi būtinai sutapti, esama atvejų (o būtent – *Būties ir laiko* atvejis), kai verčiant ypač išryškėja mintį perteikiančio pirminio teksto ir ją pagauti siekiančio vertimo polemika. Tad antruoju atveju orientuojamasi ne tiek į tiesiog originalo kalbos nemokantį skaitytoją, kiek į pažengusį, interpretacijos galimybėn išžengusį skaitytoją, *įskaitant* ir patį vertėją.

Taigi, jeigu versdami šioje polemikoje orientuojamės pirmiausia į mintį – esminga čia tai, kad lietuvių kalboje tiesiog nėra tiesioginių (ar juo labiau žodyninių) atitikmenų tiems žodžiams, kuriais vokiškai reiškiami Heideggerio mintis. Šis keblumas reikalauja dar daugiau atidumo, nes juk, pasak mąstytojo, ne kiekviena kalba – o tik pirmiausia būtent vokiečių ir graikų – vienodai tinkama nuskaidyti būčiai. Todėl galime išskirti vėlgį dvi galimas vertimo traktuotes: α) verčiant akcentuoti vienus originaliu daugiaprasmiu terminu pagaunamus aspektus, o kitus niuansus apleisti (plg. Gutasukas 2016: 184) arba β) žūtbut ieškoti prasminių originalaus vokiško žodžio lauką pagaunančios lietuviškos raiškos, net jeigu lietuvių kalba būtų vartojama neįprastai,

„lanksčiai“ ir, be abejo, apeinant žodynų nurodytus „standartinius“ ir daugeliui įprastesnių situacijų tinkamus tų žodžių vertimus (juk žodyninė reikšmė gali kaip tik pražiūrėti tą žodžio niuansą, kuris iškyla haideriškajame įsiklausyme). Pastaruoju atveju ypač reikalinga ypatinga vertėjo geba, o sykiu būtinai pasirodo ir pats vertėjo asmuo, jo braižas. Čia originalo-vertimo polemikos audeklas tampa dar raukšlėtesnis, nes įtampa sujungia ne tik dviejų kalbų, bet ir dviejų asmenų skirtingas stilingas, ritmus ir filosofines rašysenas. Vertėjas turi likti kuo arčiau originalaus teksto bei jo (nuo minties niekuomet neatsiejamo) stiliaus ir sykiu prakalbinti jo mintį gyva – bet lietuviška ir „savos kūrybos“ – kalba.

Filosofinius tekstus (ypač Heideggerio) prakalbinti lietuviškai lig šiol įprasta ne tiek vertėjams-profesionalams, kurių „pagrindinis“ išsilavinimas – filologinis, kiek filosofinę motyvaciją turintiems žmonėms, dažnai patiems lietuvių filosofams. Versdami jie ne vien siekia praturtinti lietuviškąją filosofinę biblioteką; tai yra ir jų pačių filosofinės veiklos dalis, kai pateikiami tekstai natūraliai dera su pačių vertėjų žiūromis, jų formavimusi ar sklaida¹². Be to, siekiama ne tik prakalbinti paskirus veikalus ar autorius, bet ir kurti bei kursyti pačią lietuvių filosofinę kalbą. Tad banalųjį požiūrį, anot kurio, filosofinio teksto vertimas „tiesiog“ siekia „adekvaciai“ perduoti teksto originalą, atmeta ne tik teorija, bet ir praktika. Teorija ir praktika sukasi viena apie kitą, gyvena viena kita, tarsi ugnis ir jos liepsna, o todėl teorines įtampas atitinka ir praktinis ginčas dėl skirtingų vertimo galimybių.

Vis vien paklauskime, ar šis ginčas neįsvengiamas? Ir tęsdami svarstymą, aiškumo dėlei įsivaizduokime, kaip galėtų atrodyti nep(r)o(b)lemiškas *Būties ir laiko* „sulietuvinimas“. Tarkime, jog tai patikėta filosofijos neišmanančiam, bet vokiečių ir lietuvių kalbas puikiai mokančiam specialistui, kuris pateikia literatūriškai nepriekaištingą tekstą, išskyrus tik tai, kad terminus ir kitas diskutuotinas išraiškas versti atsisako, palikdamas jų originalus: dabar išmanančiam skaitytojui teliktų juosiuos traktuoti kaip kintamuosius ir kiekvienam pagal savo supratimą įsirašyti norimą lietuvišką vertinį. Pasirodęs vertinių daugis atitiktų jais reiškiamos minties interpretacijų daugį, o būtent tarp tokių interpretacijų ir kryžiuojamos ietys. Tad patikslinkime, jog čia svarstome ne literatūrinius-kalbinius, o filosofinius-kalbinius – kiek juos galima skirti – vertimo veiklos aspektus. Problema siejasi su filosofinėmis kalbinėmis išraiškomis, filosofemomis ir jų tarpusavio sąsajomis arba nuorodomis. Mat ne tik paskiri terminai, bet labiausiai jų visų vieninga kilmė ir išlaikomas tarpusavio sąryšis praneša būti¹³. Būtent polemika, pirmiausia vykstanti tarp būties ir jos raiškos, pranešimo, atsakinga už polemiką tarp paskirų vertimo atvejų (ar tarp reiškinių apskritai).

Žinoma, vertėjui reikalinga išmanyti tiek vokiečių, tiek savo gimtąją kalbą. Dar labiau – jam reikalingas tinkamas santykis su būtimi, kurį ir laikytume vadinaimo tinkamo šio kūrinio aiškinimo sąlyga. Kyla klausimas, ar *atitinka* teksto reikšmė ir vertėjo-interpretatoriaus (arba recenzento-interpretatoriaus) supratimas? Formuluoju šią problemą pamatiškiau: ar sutampa (vertimo) objektas ir subjektas? Arba ir taip: ar galima teigti,

kad vertėjas-interpretatorius tekstą supranta taip, kaip ketino jo autorius? Tačiau – laimei! – pastaruoju klausimu iškelta dichotomija klaidinga, nes a) kalbame ne apie atitiktį tarp autoriaus ir vertėjo (kaip atskirų subjektų) intencijų, o apie tekstu reiškiamos minties ir jo vertimu reiškiamos minties sutapimą, kur ši mintis yra bendrybė, o ją reiškiantys tekstai (tiek originalas, tiek vertimas) su jų atsiradimo aplinkybėmis tėra jos atvejai (instancijos). Taigi b) paskiri bendrybės atvejai jos pačios išsemti negali, tad net ir pats originalus tekstas paradoksaliai nėra sau „adekvatus“, nes jis – kaip reiškiamos minties atvejis – pats nuolat reikalingas interpretacijos, idant juo reiškiamą mintis būtų išsaugota, išlaikyta (plg. su tuo, ką Platonas sako „Faidre“ (275d-e) apie rašte glūdinčią siaubo galią). Iš to seka, kad yra ne taip, jog teksto vertimas sukeltų atitikimo jo minčiai problemą, bet taip, kad, priešingai, raiška (tekstas) ir jos mintis tiesiog reikalauja (nuolatinio) vertimo, o mintį atitikti ir tegali tik jos (nuolat atliekamas) vertimas. Šitaip samprotaujant, pats *Būties ir laiko* originalus tekstas yra tik vienas iš jo minties vertimų, nors ir (ne tik chronologine prasme, bet ir statusu) „pirmasis“. Tai netgi patvirtintų ir pats Heideggerio filosofavimo *Geschehen*: visas po *Kehre* vykstantis mąstymas gali būti laikomas *Būties ir laiko* minties raiška, nuolatinis – nors galbūt vis pamatiškesniu ar vis kitokiu – grįžimu prie jos (*Wiederholung*) (plg. Stasiulis 2014: 84).

Tačiau – šis mūsų mintijimas neparauktų sofistinių išvedžiojimų, jei pamirštume, jog vis vien kalbame apie pirminio teksto – kad ir ontologiškai paskesnio jo minties atžvilgiu – vertimą, ir šio teksto – kaip *pirmojo* minties atvėrimo – vertimas

ir vertėjas privalo laikytis. Visiškai banaliai: vertimas yra vertimas, o ne persakymas, kad ir koks „tinkamas“ šis bebūtų. Originalus tekstas visada turės privilegiją būti *tikraja* minties atvėrimo vieta ir teisė būti jos *tikraja* buveine, o jo vertimo atžvilgiu visada pagrįstai galėsime klausiti, kaip vykusiai arba ne jis perteikia mintį ir netgi jos braižą, kurie išsaugoti ir tebesaugomi originale? Vertimas atsako prieš originalą kaip jo kokybės kriterijų, nes tik taip jis ištikimas ir jo minties tiesai. O vertėjas atsiduria dvejopame ištikimybės ryšyje – su teksto mintimi ir su jo tekstiškumu – ir jam tenka sunki užduotis ištesėti savo pažadą abiem.

Bet su vienu ir su kitu ryšys nevienodas. 1. Mintį reiškiantis tekstas yra tarsi jos sūnus, jos atvaizdas – jis tegali būti panašus į mintį, bet negali jos išsemti, pakeisti ar visai atstoti ir tėra jos kaip pagrindo ar ištakos sekmuo. Jai tekstas lieka ištikimas kaip savo gimdytojui, valdovui, substancijai ir esmei. Bet kaip sūnus bet kuris tekstas – ir originalus, ir

vertinys – tiek pirmiausia orientuojasi į mintį, kuri jį palaiko, tiek veržiasi tapti ir išdidžiai nepriklausoma substancija (tai – tragiškasis būties momentas). 2. Pirmiausia susietas su mintimi, nors jos atžvilgiu ir išdidus, vertimo tekstas dar skolingas ir pirmojo teksto originalui, tad, pirmiau žiūrėdamas pačios minties, privalo dar taikytis ir prie jo. Taigi, jeigu tinkamam Heideggerio minties/teksto vertėjui būtinas tinkamas ryšys su būtimi, kitu įvardijimu – „dvasios didybė“, tai jo kaip vertėjo orientyrą ir situaciją renkamės apibūdinti aristoteliškai: „[Didžiadvasis], – sako filosofas, – negalėtų prisitaikyti prie kito <...> gyvenimo būdo – nebent tik prie draugo, – nes tai yra vergiška“ (Aristotelis 1990: 1124b). Vertėjo ar kito teksto aiškintojo kategorinis imperatyvas turėtų būti kaip tik toks: išsaugant tiek ištikimybę originalo *minčiai*, tiek savo braižą, originalo *tekstą* laikyti savo draugu ar – jeigu tai tik būtų galima – ta pačia siela kitame kūne, netgi broliu dvyniu.

KAIP GALIMAS POETINIS BŪTIES IR LAIKO VERTIMAS?

Laikome, kad veikalą *Būtis ir laikas* reikia skaityti atsižvelgiant į visą jo parašymo situaciją, kuria vadiname ne aibę atsitiktinių jį supusių ar paveikusių įvykių/aplinkybių, bet tą esmę (ir jos bruožus), kuri Heideggerio filosofijoje, nors ir keisdama, nuo pradžios iki pabaigos liko ta pati – bet ne kaip „substancija“, o kaip viena kitą reiškiančių bei poleminių nuorodų „visuma“. Kitaip tariant, laikomės aristoteliškos *ontologinės* prielaidos, jog Heideggerio mąstymas turi jį į vienį (su)telkiantį savo *telos*, o nėra atsitiktinis minčių, įtakų ar kūrybos temų

bei periodų rinkinys, tarsi visas sroves sugerianti ir sumaišanti bala. Tiriant šią filosofiją ir retrospektyviai pagaunant ašinio jos veikalo esmę, reikia atsižvelgti į jos kaip visumos darną (nurodytąja prasme), svarbesniu laikant brandesnįjį periodą. Į veikalo vertimo problemos svarstymą įsitraukiame laikydamiesi būtent šios – ontologinės – pozicijos.

Po posūkio išryškėjusi brandesnė Heideggerio mąstymo kalba yra „poetinė“ graikiškąja (*poiēsis*) prasme; o *poiēsis* struktūra – tai ontologinio skirtumo struktūra (plg. Stasiulis 2016b: 251–253). Poetišku-

mas – tai geba apsaityti ontologinį skirtumą, o „įsiklausymo“ į kasdienę kalbą tikslas kaip tik ir yra iškelti į dienos šviesą jau joje esantį šį poėtinį potencialą, t. y. joje glūdinčią šią būties – ontologinio skirtumo – struktūrą (*sy-stēma*). „Įsiklausymas“ – tai heidegeriškasis *epagogē* variantas: kalboje arba šnekoje jos struktūra gali paaiškėti tik tiek, kiek ji jau iš anksto ontologiškai yra mąstymui duota, nors dar nėra eksplikuota. Iš čia dėmesys žodžių (pirmiausia jų gramatinių šaknų, bet ir kitų darybos momentų) „kilmei“. Todėl jeigu ontologinis dėmesys žodžių šaknims ir jų gretinimas, filosofinis etimologizavimas, pasak vieno požiūrio, yra nepamatuotas, tuščias ar arbitralus ir net nemoksliskas dalykas, tai galbūt šio požiūrio savininkui būties struktūra yra tiesiog praprusdusi pro ausis, nes etimologizuojant kaskart aprašomas tas pats (nors ir nesusstabarėjęs) ontologinis skirtumas, kuris duotas iš anksto kaip mąstymo galimybės sąlyga. Vėlyvoji poėtinė Heideggerio filosofija, tebesilaikydama šios struktūros, ne mažiau metodiška ar griežta, nei veikalas *Būtis ir laikas*, nors neatidumas ir leidžia vėlyvajame stiliuje to nepastebėti.

Žinoma, apie *Kehre* (posūki) šnekama ne tuščiai ir, nepaisant mąstymo „prieš ir po“ struktūros akivaizdaus tapatumo, skirtumo tarp ankstesnės ir brandesnės kalbų esama. *Būtis ir laikas*, leidžiantis pereiti nuo vienos prie kitos, kitaip nei vėlesnieji *poėtiniai* raštai, savo dėstymu artimesnis Heideggerio kritikuojamai karteziškajai, tad ir huserliškajai, mąstysenai – ir, jeigu skaitytojas atleis už platesnį potėpį, netgi visai poplatoniškajai / poaristoteliškajai kalbėsenai, kiek ji gali būti laikoma ontologinį skirtumą užmiršusia būties atvertimi. Bet jeigu chrono-

loginiu ir metodo raiškos, stiliaus požiūriu veikalas (daugeliu momentų) sietinas su karteziškuoju-huserliškuoju filosofavimu, tai metodo ontologijos ir jo *telos* požiūriu – su „kitu mąstymu“.

Gutausko kritika Kačerauskui, besiorientuojančiam į poėtinį etapą, kaip tik ir remiasi „huserliška“ laikysena. Ji numano klausimą, ar pagrįsta „techniška“ – besilaikantį to meto vokiškosios akademijos reikalavimų – *Būti ir laiką* versti atsižvelgiant į vėlyvojo Heideggerio klausyseną? Turime atsakyti teigiamai, nes veikalo filosofinė kryptis yra link „įsiklausymo“ metodo, o pats darbas kaip tik ir skirtas aprašyti ontologinio skirtumo struktūrą (tam ir skirta gaminimo / laiksmo¹⁴ eksplikacija pirmame ir antrame parašytuose veikalo skyriuose). Vadinasi, vis dėlto, pagrįsta – ir galbūt net neišvengiama – ieškoti vertimo išraiškų, kurios – kur ar kiek tai reikalinga – brandesniąja kalba įkalbintų jau dar iki „posūki“ parašytą, bet pereinamąją reikšmę turintį veikalą. O esminių žodžių, nors Heideggeris juos pirmiausia aptinka graikų ir vokiečių kalbose, iš principo – nors galbūt faktiškai ir ne? – galima rasti įsiklausant į kiekvienos kalbos žodyną. Tad minėtasis recenziją pamatuojantis klausimas virsta vertėjui rūpimu klausimu, ar ir kaip – iš anksto numanant ontologinį skirtumą – *įsiklausymas* galimas lietuvių kalboje? Kiek lietuvių kalbos plastika pasiduoda ontologinio skirtumo pavidalui?

Tuo tarpu recenzijos autorius haidegeriškajame kalbėjime, regis, įžvelgia tik siekį „savita išraiška išreikšti teorinį žingsnį“ (Gutauskas 2016: 184), tarsi teorija ir jos dėstymas santykiautų vien kaip infovienetas ir jo arbitralus užrašymo bū-

das. Priešingai, kalba esmingai yra filosofinė išskeltis, nepaslėpties būdas. Kalba, kuria kalbame, kalba mumis. Tad ir „poetinis“, labiau vėlyvąjį Heideggerį nurodantis veikalo perteikimo kelias eina nepaslėpties poleminiu lauku bei rizikuoja. O šitai reikalinga, jeigu mėginama ne „tiesiog“ pristatyti tekstą lietuvių kalba, bet išversti filosofine prasme. Jeigu nepastebėsime šios rizikos, tuomet pateikiama lietuviškąjį įsiklausymą turėsime laikyti vien tik perdėtu dėmesingumu žodžių darybos niuansams, tuščiu manieringumu ir vertinius siūlysimė bei teisime ne jų šaknų, reikšmių ar filosofinės kilmės, o, kaip recenzijoje, tik antraeilium ir banaliu esančių nesančių priešdėlių, priesagų ir pan. požiūriu (Gutauskas 2016: 188), pamiršdami, kam apskritai turėtų būti skirtas vertimas/recenzavimas.

Be to, orientuojantis į teksto mintį ir turint mintyje bet kurio vertimo – net ir „originalo“ – baigtinumą bei principinį neužbaigtumą, reikia prisiminti, jog apskritai bet kokia kalba, kiek ji nesustabarėjusi, savo reikšmes įgyja ne dėl visiems prieinamų standartizuotų išraiškų apibrėžimų, bet reikšdama būtiškąjį momentą savo paskiraja ir situacine puse, o jos išraiškos laikytinos kontekstualiomis, sąsajingomis ta prasme, kad nurodo viena kitą tiek, kiek kiekviena paskirai ir todėl visos sykiu kyla iš būties kaip savo ištakos. Tai ne tik vitgenštainiškas, bet ir haidegeriškas pastebėjimas, nes kalbos „netechniškumas“ (t. y. nestaburumas, ne-vien-ribiškumas, bet ne bestruktūriškumas ar „antitechniškumas“!) yra ir kertinis ontologinio skirtumo (būties turtingumo) aspektas. Pavyzdžiui, turint mintyje šį kontekstualumą, Kačerausko vertimo priede („Žodyne“)

greta išvardijamos visos (būtent to!) vertimo išraiškos, nepretenduojant užbaigti Heideggerio teksto interpretaciją bei nelaikant savo teksto – ir savo braižo – vieninteliu galimu. Tuo tarpu moderniosios – „vien“ *Vorhandenheit* charakterizuojamos – mokyklos *habitus* besilaikantis recenzentas nemato kitos išeities, kaip priekaištauti, jog „Žodyne“ neišvardijami visi galimi jame minimų žodžių vertimai, ir pateikti keistą siūlymą verčiant uoliai laikytis vokiečių-lietuvių kalbos žodyno ir žūtbut likti prie jame išvardytų vertinių. Tarsi žodynas būtų pirmiau, nei kalba. Bet iš tiesų kalba kyla ne iš žodyno ar gramatikos vadovėlio, o iš būties, ir tik paskiau pagal ją gali būti sudarinėjami leksikonai bei apibrėžimai. Tuo tarpu recenzijoje – visiškai ignoruojant Kanto trijų kritikų pamatinį mokymą apie schematizmą ir sprendimo galią – formuluoti savą kalbą ar savą vertimą=supratimą nerizikuojama ir, priešingai deklaruotai polemikos dvasiai, būties kario ašmuo pakeičiamas „visiems prieinamą mokslą“ (pavyzdžiui, „fenomenologiją“) kvazidievišku įgaliojimu dėstančio mokytojo labai sargiu pažymį raitančiu rašikliu – sofisto, kuris tik „mėgdžioja didį žmogų, būdam[as] į jį visai nepanaš[us], bet [jam] sekasi mėgdžioti tik tiek, kiek leidžia [jo] jėgos: elgtis pagal dorybės reikalavimus neįstengia, bet niekinti kitus sugeba“ (Aristotelis 1990: 1124b).

Recenzijos „huserliškiosios“ ištakos bėda dar ir ta, kad apsiribojant fenomenologijos siauriausia chronologine aplinka, ignoruojamas Heideggerio mąstymui esmingas istoriškumas (hermeneutiškumas) ir „graiškiškumas“ (o tik į jį atsižvelgus būtų iš tiesų aiški ir pati *Vor-* ir *Zu-*

handenheit skirtis). Kačerausko naudai galima pasakyti, kad jis bent jau pastebi nelengvą, bet svarbų veikalo autoriaus minties santykį su Aristotelio filosofemomis (Vėželis 2015a: 63-64), tuo tarpu Gutausko tyrinėjimuose šitai tėra nereikšminga smulkmė. Ignoruojant šį kontekstą, belieka ironizuoti bandymus pirmapradiškiau versti esminius graikiškuosius žodžius. Pavyzdžiui, Gutauskui pasirodė per sunku suprasti, ką bendro turi „praxis“ ir „apsieitis“ (Gutauskas 2016: 188, 189), kuriuo Kačerausko vertime perteikiamas „Umgang“: šį sąryšį recenzentą laiko „originaliu“ ir „neįprastu“, bet tai įmanu tik tada, jeigu nežinoma, kad *Būties ir laiko* egzistencialai temizuoja¹⁵ graikiškosios terminijos horizontą, o žodis *Umgang* (arba, *apsieitis*), reiškiantis santykį su reikmeniu, atitinka *praxis*, o *Zeug – pragmata* (žr. Heidegger 2006: 68; plg. Stasiulis 2012: 18–23). Toks nepastabumas dar labiau stebėtinas todėl, kad recenzijoje pabrėžiamas *Wiederholung* kaip „vienietinis epochinis veiksmas“ (Gutauskas 2016: 186): bet juk toks jis negalimas neapmąstant graikų ir kaip tik nurodo įdirbį analizuojant visą Vakarų mintį grindžiančią *ousia* formą (plg.

Stasiulis 2016). Iš čia ir galimybė *ousia* versti ne „žodyniškai“, Gutausko laikysenai vėlgi tiesiog neprieinama.

Kita vertus, regis, galutinis recenzijos pagrindas vis dėlto yra ne „knyga, kurioje tam tikra tvarka (ppr. abėcėliškai) pateikti žodžiai, žodžių junginiai su paaiškinimais, iliustracijomis ar vertimu į kitą kalbą arba be jų“ (Ikz.lt). Nes peikiant „kartotę“ kaip „Wiederholung“ siūlomą vertimą argumentuojama būtent tuo, jog pirmasis, esą kitaip nei antrasis, „kad ir kaip pažiūrėsi, reiškia daugkartinį pakartojimą, besikartojančių elementų seką“ (Gutauskas 2016: 186), nors, berods, joks išleistas žodynas tokio termino nepateikia ir nepaaiškina, apie ką būtent *kartojimą* (prisiminkime tai reiškiant ko nors padarymą antrą kartą, dar kartą, ir tik galbūt *daug* kartų) juo privaloma šnekėti. Tad kuo iš tiesų grįstos pastabos *Būties ir laiko* vertimui: galbūt tik prastu *habitus* ir valia recenzuoti?

Kas būna, kai nesustabdoma jėga sutinka neįveikiamą kliūtį? Ar visagalis Dievas galėtų sukurti akmenį, kurio negėtų pakelti? Kas nutiks lietuviškajai Heideggerio mąstymo recepcijai, čia susidūrus valiai versti ir valiai recenzuoti?

Literatūra

Aristotelis. 1990. Nikomacho etika. *Rinkiniai raštai*. Vert. J. Dumčius. Vilnius: Mintis.

Gutauskas M. 2016. Nelauktas vertimas: M. Heideggerio *Būties ir laikas*. *Problemos* 89. Vilnius: VU leidykla.

Heidegger Martin. 1990. Aristoteles, *Metaphysik* Θ 1–3, Von Wesen und Wirklichkeit der Kraft. *Gesamtausgabe. II. Abteilung: Vorlesungen 1923–1944. Bd. 33: Aristoteles, Metaphysik* Θ 1–5, Von Wesen und Wirklichkeit der Kraft. Frankfurt am Mein: Vittorio Klostermann.

Heidegger Martin. 1992. Platon: Sophistes, *Gesamtausgabe. II. Abteilung: Vorlesungen 1919–1944. Bd. 19: Platon: Sophistes*. Frankfurt am Mein: Vittorio Klostermann.

Heidegger Martin. 2000. Bauen Wohnen Denken (1951), *Gesamtausgabe. I. Abteilung: Veröffentlichte Schriften 1910–1976. Bd. 7. Vorträge und Aufsätze*. Frankfurt am Mein: Vittorio Klostermann.

Heidegger Martin. 2006. *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

- Heidegger Martin. 2007. *Zeit und Sein* (1962), *Gesamtausgabe. I. Abteilung: Vorlesungen 1910–1976. Band 14: Zur Sache des Denkens*. Frankfurt am Mein: Vittorio Klostermann.
- Heidegger Martin. 2014. *Būtis ir laikas*. Vert. T. Kačerauskas. Vilnius: Technika.
- Heidegger Martin. 1992. Onto-teo-loginė metafizikos sandara. Vert. A. Šliogeris. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
- Kačerauskas Tomas. 2011. Ar vertimas – kūrybos industrijos veikla? M. Heideggerio vertimo atvejais. *Santalka: filosofija, komunikacija* 19 (2): 98–107.
- Kačerauskas Tomas. 2012. Filosofijos tekstai lituanistiniu požiūriu, *Filosofija. Sociologija* 23 (1): 51–59.
- Kačerauskas Tomas. 2014. *Kūrybos visuomenė*. Vilnius: Technika.
- Kačerauskas Tomas. 2014a. Kūrybinė klasė: ekonominiai, sociologiniai, filosofiniai aspektai [Creative Class: economical, sociological and philosophical issues], *Filosofija. Sociologija* 25 (3): 155–163.
- Kačerauskas Tomas. 2014b. Kūrybos visuomenė: tyrimo metodai ir problemos [Creative Society: Research Methods and Problems], *Logos* 80: 6–15.
- Kačerauskas Tomas. 2015. Creative Society: Concepts and Problems. *Cultura – International Journal of Philosophy of Culture and Axiology* 12 (2): 27–44.
- Kačerauskas Tomas. 2015a. Technologies in creative economy and creative society, *Technological and Economic Development of Economy* 21 (6): 855–868.
- Kačerauskas T., Vėželis T. 2016. *Šiapusybės regionai: 50 Heideggerio filosofijos klausimų*. Vilnius: Technika.
- Platonas. 1996. *Faidras*. Vert. N. Kardelis. Vilnius: Aidai, ALK.
- Platonas. 2000. *Puota*. Vert. T. Aleknienė. Vilnius: Aidai, ALK.
- Heidegger Martin. 2014. On Hegel's Philosophy of Right. The 1934-35 Seminar and Interpretive Essays. Tr. by A. J. Mitchell. New York: Bloomsbury.
- Stasiulis Nerijus. 2012. Parankiškumas kaip būties mąstymo anticipacija M. Heideggerio *Būtyje ir laike*. *Problemos* 81: 17–32. Vilnius: VU leidykla.
- Stasiulis Nerijus. 2014. *Aristotelio filosofijos reikšmė Heideggerio mąstyme*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.
- Stasiulis Nerijus. 2015. Kūrybos visuomenė Lietuvoje: kūrybos sampratos eskizas. *Logos* 82: 16–23.
- Stasiulis Nerijus. 2016. Heideggerio mąstymas ir ne-egzistencializmas. Pranešimas, skaitytas 2016 m. kovo 5 d. Lietuvos kultūros tyrimų instituto Komparatyvistinių kultūros tyrimų skyriaus rengtoje penkioliktoje ciklo „Neklasikinė ir XX a. filosofija“ respublikinėje konferencijoje „Egzistencializmas ir jo idėjų pėdsakai XX a. kultūroje“. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=J64iuj6PYe0>>
- Stasiulis Nerijus. 2016a. On the Conception of the Creative in Natural Science and Philosophical Reflections thereof; *Creativity studies* 9 (1). ISSN 2345-0479, p. 42–52. (DOI: 10.3846/23450479.2015.1114041)
- Stasiulis Nerijus. 2016b. On the Unity of Theory and Practice in Heidegger's Thought. *Filosofija. Sociologija* 27(3): 249–256.
- Steadman G. E. 2014. *Plato's Symposium. Greek Text with Facing Vocabulary and Commentary*. Prieiga per internetą: <<http://platoniki.ru/sites/default/files/library/platosymp-sept14.pdf>>
- Vėželis Tomas. 2015. Apriorinės čiabūties egzistencialumo struktūros Martino Heideggerio veikalė *Būtis ir laikas*. *Logos* 83: 78–85.
- Vėželis Tomas. 2015a. *Būties ir laiko* prasmės analizė M. Heideggerio fundamentaliojoje ontologijoje. *Logos* 85: 62–67.

Nuorodos

- 1 Apie *poiēsis* kaip gamybą/gimdymą ir jo ontologinio skirtumo struktūrą daugiau žr.: Stasiulis 2016b: 250–255.
- 2 Kačerauskas kūrybinės visuomenės mintį plėtoja ir kituose darbuose: Kačerauskas 2014a, Kačerauskas 2014b, Kačerauskas 2015, Kačerauskas 2015a.
- 3 Teiginys, kad „industrinė piemenystė“ negalima, recenzijoje sutampa su menkai pagrįsta *Būties ir laiko* ir didele dalimi vokiečio mąstymo apskritai

interpretacija. Charakteringa, jog Kačerausko pasiūlytas „Vorhandensein“ vertimas žodžiu „esmybė“ atmetamas *būtent dėl to*, kad neva „Vorhandenheit“ ir „Zuhandenheit“=„Dasein“ yra fundamentaliai priešingi – „[p]lūrmasis išreiškia objektingę, daiktinę būti, antrasis – vien žmogišką egzistenciją“ (Gutauskas 2016: 184). Remiantis šitokia nehaidegeriška perskyra toliau paprastai ir daromos išvados apie ja grindžiamą Heideggerio „visą objektyvizmo kritiką“ (ten pat) arba kažko

kį „neobjektinį mąstymą“, netechninį sąlytį su pasauliu ir pan. Deja, taip grįžtama prie „klišių“, o Heideggerio mintis visai pametama.

- ⁴ M. Gutauską apskritai glumina tai, kad *Dasein* ir *ousia* Heideggerio tekstuose vartojami sinonimiškai. Pakartotinai pabrėžkime, jog Heideggerio mąstymas niekaip neoperuoja ta nevisaverte perskyra tarp „objektinės“/„gamtamokslinės“ „būties“ ar pan. ir „vien žmogiškos“ būties ar pan. Veikiau ši perskyra ir yra tai, ko nepagrįstumą ar paviršutinumą Heideggerio filosofija turinti parodyti (tai viena užduočių, kurią ji imasi atlikti pasirengdama mąstyti).
- ⁵ Dar kartą pabrėžkime, kad tai nėra skirtis tarp gamtamokslinio objekto erdvės ir žmogiškosios egzistencijos erdvės, bet skirtis tarp dviejų ontologinių erdvės, arba būties, atvėrimo modusų.
- ⁶ Žuvys nežino, kad gyvena vandenyje, nes tai „žino“ tik išorinis stebėtojas, bet tam tikra svarbia prasme jos tai žino, nes vanduo joms yra „viskas“. Panašiai ir graikai – jie nežinojo, kad gyvena prezencijos atvertyje (to nereflektavo iš istorinio ar mąstymo atstumo), bet, kita vertus, jie „tik“ tai ir žinojo, ir tai lemia bei struktūrina visą jų egzistencijos / minties įtampą.
- ⁷ Nuomonės, kad *Dasein* analizė remiasi „objektinės“ ir „žmogiškos“ egzistencijos skirtimi, nedaro teisinga nei tai, kad kai kurie jos aptariamai ontologiniai fenomenai gali būti suprasti kaip „grynai žmogiški“: t. y. visi tie, kurie susiję su būties žinianešyste, sąžine ir pan. Todėl, pavyzdžiui, Heideggeris atkreipia dėmesį ir į Aristotelio klausimą, kiek *logos* (t. y. sprendinys,

sprendimo galia, būties atvėrimas) būdingas ne žmonėms (Heidegger 1990: 151).

- ⁸ Apimančia visus Heideggerio eksplikuojamus modusus.
- ⁹ Todėl *Būtyje ir laike* erdviškumo supratimas „pagilinamas“ jį išvedant iš laikiškumo, bet vėliau Heideggeris patikslina, kad tai net nereikalinga, nes pakanka tinkamai apmąstyti pačią vietą, patį *Da* (Heidegger 2007: 28–29): jau pati erdvė reiškia *peras* ir *ousia* (plg. Heidegger 2000: 156) – horizontą, kurio laikaerdviškume, aišku, erdvė ir laikas neatsiejami.
- ¹⁰ Heidegeriškasis Platono „Sofisto“ (Heidegger 1992) aptarimas skiriamas šiai temai, parodant daiktavardiškumo-būdvardiškumo-veiksmažodiškumo aspektų vienumą tinkamame *ousia* mąstyme. Ir, pabrėžkime daugybę kartų, nėra jokios skirties tarp „objektinio“ *ousia* mąstymo ir „neobjektinio“ „žmogiško“ buvimo.
- ¹¹ Turėdami omenyje būtent graikiškąjį *poiēsis* sakysime būtent „poėtinis“, o ne „poėtinis“.
- ¹² Filosofo-vertėjo svarstymai Heideggerio filosofijos ir vertimo klausimais dėstomi Kačerauskas 2011, Kačerauskas 2012, Kačerauskas, Vėželis 2016.
- ¹³ Heideggerio tekstai, įskaitant, be abejo, *Būtį ir laiką*, yra itin tarptekstiški – netgi tiek, kad tikėtis suprasti *Būties ir laiko* kalbą tiesiog neįmanoma neperskaitant jos nuorodų į ankstesnius – taip pat ir vėlesnius! – tekstus.
- ¹⁴ Kačerausko vertime – „laikėjimas“, mano disertacijoje vartotas vertimas – „laiksmas“.
- ¹⁵ Nu-tolina (*ent-fernt*).